

Erotism și tragic în noua producție bucureșteană cu „Don Giovanni” de Mozart,

semnată Andrei Șerban

(Costin Popa – 4 septembrie 2017)

Opera Națională București i-a oferit din nou lui Andrei Șerban scena sa. Și de data aceasta, pentru o premieră menită să înlocuiască o veche producție a afișului dar, cel mai important lucru, dăruindu-i reputatului regizor posibilitatea să-și demonstreze, la 74 de ani, creativitatea – și așa foarte bogată în teritoriul liric – printr-un titlu nou, după o lungă perioadă de așteptare. Ne amintim că, până acum, în ultima vreme, Andrei Șerban a adus în România ceva montări de operă mai vechi, reluate, adaptate pentru scenele din Iași și București.

După 20 de ani, cu sprijinul Bucureștilor

Dar, interesul regizorului pentru opera mozartiană pare că datează de două decenii. Într-o Serată Muzicală TV din 1997, în compania lui Iosif Sava, Andrei Șerban anunța un proiect cu „Don Giovanni” pentru Theater an der Wien, sub egida Operei de Stat vieneze. În următorii doi ani. Nu l-a realizat. De ce? Nu știu.

Acum, totul s-a datorat colaborării exemplare cu Beatrice Rancea, actualul manager – director general interimar al primei scene lirice naționale, care a găsit sprijin pentru finanțare prin fonduri nerambursabile din bugetul local al Sectorului 5 al Capitalei, prin Centrul Cultural și de Tineret „Ștefan Iordache”. O colaborare cu Asociația Culturală Neo Art România, Școala Gimnazială „Principesa Margareta”, Teatrul Bulandra și Castel Film.

Iată o performanță, în condițiile în care rectificarea bugetară anuală nu s-a lansat încă, unul dintre modelele în a te descurca printre sponsorizările care, teoretic există, dar nu beneficiază de o lege stimulativă. Mai mult decât atât, cele patru avanpremiere și două premiere – numite astfel datorită celor două distribuții – au fost gratuite, iar marcarea evenimentului s-a făcut prin transmisiuni live, o conferință de presă - workshop, o expoziție de artă „Don Giovanni, dincolo de scenă” și „Ziua porților deschise la Operă”.

Caseta tehnică a producției i-a cuprins pe Ciprian Teodorașcu (dirijor), Andrei Șerban (regie, decor, lumini), Daniela Dima (regizor asociat), Corina Grămoșteanu (costume), Daniel Jinga (maestru de cor), Mădălina Florescu, Ioana Maxim (acompaniamentul recitativelor, în a doua, respectiv prima seară a premierelor).

Ardent spirit inovativ...

... tălmăcitor cu profundă forare ideatică, Andrei Șerban este unul dintre puternicii exponenți a ceea ce numesc „noua convenție în operă”, aceea a lecturilor regizorale în cheie modernă, departe de epoca acțiunii, ancorate mai mult sau mai puțin în realitatea cotidiană. În atari condiții, respectarea psihologiilor personajelor, a relaționărilor dintre eroi, dar mai ales a esențelor venite din spiritul componistic citit în conjuncție cu stilistica desenului melodic sunt cerințe obligatorii. S-a încadrat oare, pe de-a-ntregul, în ele? Rămâne de văzut.

Dramaturgia spectacolului la Andrei Șerban are două direcții principale de atac: scotocirea în profilurile caracterologice ale participanților la tramă și jocul de scenă minuțios, cu mișcare multă, cu gestică și expresivitate definite la extrem. Una dintre consecințe este că pe platou nu există niciun moment static, nicio clipă de răgaz. Așa a fost și acum, spectacolul a pulsant încontinuu în detalii, în vreme ce cântăreții au împlinit adevărate performanțe actoricești, pline de naturalețe. Un câștig colosal pentru artiștii lirici. Îl cunoșteam de la anterioare prezențe ale regizorului pe platourile românești de operă.

Erotism kierkegaardian

Andrei Șerban a strămutat acțiunea în zile contemporane, pot fi oricând, în lumea de azi sau de ieri și universalitatea temei s-a regăsit.

Eroul titular este chiar întruchiparea stadiului al treilea de erotism kierkegaardian, pe care îl iradiază puternic împrejur, definește o lume. Până și bătrânul Comandor vine în prima scenă însoțit de două escorte, posibile „traseiste”. Donna Anna, Donna Elvira, Zerlina sunt avide de sex, arată provocator, cu un cortegiu de sentimente conexe, din care prefăcătoria, fățarnicia, ironia, ipocrizia și duplicitățile nu lipsesc.

Amantele ce au ilustrat (pleonastic!) aria lui Leporello acceptă inițial cărțile de vizită ale lui Don Giovanni, dar sfârșesc prin a se alătura Comandorului și a-l acuza, alături de cele trei.

Singura care rezistă avansurilor este camerista Donnei Elvira (personaj mut, o balerină săritoare de coardă, „la piccina”, cum a prezentat-o Leporello), jună inocentă și pură virgină, ce aduce cu două focuri de revolver moartea eroului. Un final prefigurată de procurorul suprem, Comandorul ieșit din mormânt, dar prezent permanent în subconștientul lui Don Giovanni. Trecerea lui ciclică prin scenă obsedează, tulbură.

Faptul că perechea Donna Anna – Don Ottavio pare un cuplu parvenit (postdecembrist?), ajuns la o prosperă stare socială, urmărit de paparazzi și reporteri, aflat într-o relaționare cvazi-indiferentă cel puțin din partea lui Don Ottavio, poate fi o opțiune ce degenerază în grotescul prin care tânărul o ia în derâdere pe Donna Anna la finalul ariei „Non mi dir”, ca replică la dansul îndrăcit, nevrotic, irațional al acesteia pe strofa a doua a ariei lui Don Ottavio „Il mio tesoro”.

Pozând „reprezentanților” media, Don Ottavio a depărtat cântul de poetica, de grația mozartiană și, iată, aria „Dalla sua pace” a devenit prea concretă, prea directă, cel puțin în prima strofă.

După cum, rămân deranjante gesturile obscene, mitocănești, la care se dedau Leporello, Donna Elvira, Masetto, Don Giovanni, Zerlina, Donna Anna.

Relaționarea cu muzica

Există la Andrei Șerban tendința teatralizării excesive. Nu vorbesc aici de atitudinile scenice, ci de faptul că unele recitative au fost șoptite („sotto voce”, notația compozitorului, înseamnă cu totul altceva), rostite detimbrat, fragmentate de cezuri, strigate, urlate, nu cântate, văduvite de rafinamentul mozartian în exprimarea muzicală. Ce să mai spun de scandări ca la meci, de onomatopei caraghioase?! Coloristica cu sens a zicerii a fost deseori aruncată la coș. Poate că este și vina lipsei studiului adâncit al unor soliști.

În plus, regizorul a redirecționat în mod fals unele adresări ale Zerlinei (aria „Vedrai carino” către Don Giovanni în locul lui Masetto), Don Ottavio, aria „Il mio tesoro” cântată mai mult către Donna Elvira și Zerlina, evitând reflexivitatea singurătății, ca și Donna Elvira, ce interpretează o mare parte a ariei „Mi tradi quell'alma ingrata” față de un „public” eterogen, cortegiul amantelor inclus.

În nepotrivirile față de litera și spiritul partiturii, îl găsesc responsabil în egală măsură pe dirijor, gardian al muzicii, care nu s-a impus.

Faptul că Andrei Șerban a profitat de ritmurile scriiturii maestrului de la Salzburg pentru a le asocia unor mișcări de dans modern sau zmuclii cadențate ale câtorva soliști sau balerini (oare cine a fost autorul coregrafiei?), mi s-a părut un sacrilegiu.

În fine, invazia jandarmilor fluierând asurzitor după moartea lui Don Giovanni a poluat eterul dominat până atunci de divinele armonii mozartiene. Cum a fost posibil?

Scenografie

Decorul este simplu, cartezian, abstract, în volume translatabile. Are forță. Nu lipsesc ochiurile de fereastră, cortinele intermediare și scările metalice atât de dragi lui Andrei Șerban (Donna Anna și Don Ottavio, în ariile lor din actul secund, illogic, le urcă, le coboară). Luminile de culori diverse subliniază bine atmosfera. Scena cimitirului este impresionantă, cu colina stilizată plină de cruci în mijlocul căreia tronează piatra de mormânt a Comandorului și faptul că „ultima cină” are loc într-un asemenea ambient a căpătat putere de simbol.

Costumele soliștilor, corului, figurației și baletului sunt desenate variat și de atractivă coloristică.

Interpretarea muzicală

S-a cântat versiunea vieneză a opusului, din care a lipsit duetul Leporello-Zerlina „Per queste tue mannine” și recitativele subsecvente din actul al II-lea. Oare de ce, dacă tot a fost vorba despre versiunea maximală?

Mai întâi, ultima seară a seriei, rezultată a acumulărilor celor cinci spectacole anterioare. În afara atitudinii nepotrivite față de „politica” recitativelor, Ciprian Teodorașcu a condus cu profesionalism, tempouri corecte, a urmărit cu pricepere soliștii. Subtitlul de „dramma giocoso” al opusului a fost bine ilustrat din fosă. Orchestra Operei Naționale București, în evident progres ca precizie în atacuri, sonoritate îngrijită și omogenitate, a validat – cred – refrișarea echipei de instrumentiști, făcută în ultima vreme prin concursuri pe partide. Corul a venit bine pregătit. Ansamblurile au avut coerență și dinamică.

Csaba Sándor în rolul titular, bariton la Opera Maghiară din Cluj-Napoca și Opera de Stat din Budapesta, a expus un glas cu timbralitate caldă, rotundă și cursivă între registre, cu citiri cvasi-subtile ale partiturii, expansiv și, pe alocuri, interiorizat. În mod cert, cântoneta-serenadă „Deh vieni alla finestra” ar fi putut să beneficieze de mai multă moliciune a cântului. Totuși, Csaba Sándor este genul de erou la care, față de look, exprimarea prin sunet rămâne primordială pentru seducție.

Debutantă în rolul Donna Anna, soprana Bianca Mărgean s-a situat în apropierea vocalității spinte, cu voce consistentă, vibrantă, pianissime frumoase, cu știință a frazării și accentuărilor expresive.

Mezzosoprana Antonela Bârnat, posesoarea unei culori sopranile de glas, a interpretat rolul Donna Elvira cu unitate a liniei vocale, lejeritate a derulării pasajelor agile și, important lucru, cu nuanțări de aleasă calitate. A realizat o mare performanță scenică în dificilul final al ariei „Mi tradi quell'alma ingrata”, cântând în poziții imposibile, pe spate, tăvălindu-se pe jos, ca ilustrări ale stării de disperare. Nemilos, Andrei Șerban! Apariția din ultima scenă a operei, ca o Donna Elvira bătută, smotocită, păruită, învinețită, cu ciorapii sfâșiați a surprins. Oare cine a fost autorul agresivității? Sau a suportat un viol în grup?

Cu voce de autentică sorginte italiană, tenorul Andrei Lazăr (Don Ottavio) a cântat, cum spuneam, în spiritul impus de regizor, cu aplomb, dar și cu puritate de sunet, simț al frazării, presărat cu accente potrivite. Nota de La natural acut a ariei „Il mio tesoro” a suferit prin intonație.

Excelentă stilistă, cu glas plin și strălucitor, excepțională actriță, mezzosoprana Maria Jinga a înfățișat o delicioasă Zerlina, dezinvoltă și balansată între tentații. Ca partener direct în rolul de bas al lui Masetto a fost distribuit baritonul Daniel Filipescu și faptul s-a simțit prin sonoritățile mai puțin pătrunzătoare din registrul grav. Știm că la premierele pragheze și vieneze ale operei, rolurile Masetto și Comandorul erau interpretate chiar de același cântăreț, bas. Important este că actorul Daniel Filipescu și-a dus la bun sfârșit, cu brio, misiunea.

Bine integrat în personajul său, Leporello, a fost basul cu glas baritonal Daniel Mateianu, invitat de la Opera Națională Română Iași, ușor ezitant în aria „Madamina” și producător de mic decalaj cu orchestra în duetul cu Don Giovanni „O statua gentilissima” .

Basul Horia Sandu a adus rugozitate și monumentalitate, prin vocea sa, amenințărilor lansate de Comandor.

În seara anterioară, a existat o altă distribuție, sensibil egală calitativ, din care au făcut parte Adrian Mărcan (adevărat Don Giovanni „macho” rebel), Cristina Maria Oltean (sexy, lirică, dar incisivă, Donna Anna, la debut în rol), Simona Neagu (experimentată Donna Elvira), Tiberius Simu (de elegantă ținută vocală, ca Don Ottavio, ușor incomodat de aceeași notă de La natural a ariei „Il mio tesoro”), Iustinian Zetea (sonor, debutant în rolul Leporello, cu profil de „factotum” și pronunțat simț al umorului), Iulian Sandu (iată deci un bas cu bună prestație vocală și scenică pentru Masetto, naiv și bădăran), Antoaneta Bucur (Zerlina) și Marius Boloș, care prin căldura și generozitatea glasului său a oferit o contrapondere și mai periculoasă personajului Comandorului.

Generic vorbind, ameliorări pot veni, pe o scară relativ întinsă, la vocaliști în privința dicțiunii, a pronunției dublelor consoane în limba italiană, a nuanțărilor, iar la unii instrumentiști, alături de înțelepciune (prima seară), în ceea ce privește acuratețea.

Simona Neagu, Iustinian Zetea
(defilarea iubitelor)

La piccina, Daniel
Mateianu, Csaba Sandor

Maria Jînga, Daniel
Filipescu

Antoaneta Bucur, Adrian
Mărcan

Antoaneta Bucur, Iulian
Sandu

Csaba Sandor, Antonela
Bârnat

Tiberius Simu, Cristina Maria
Oltean

Andrei Lazăr, Bianca
Mărgean, Csaba Sandor,
Antonela Bârnat,
Daniel Mateianu

Antoaneta Bucur, Tiberius
Simu, Iustinian Zetea, Iulian
Sandu, Cristina Maria
Oltean, Simona Neagu

Bianca Mărgean, Andrei Lazăr

Antonela Bârnat

La final Marius Boloș,
Adrian Mărcan

La final

Spectacolul s-a încheiat cu o adevărată „colpo di scena”, lovitură de teatru după ultima notă a partiturii, aducându-i la aceeași masă, immobili, pe Comandorul justițiar și pe Don Giovanni. În iad, în rai? Puteau fi oriunde, există destule elemente care ar direcționa în comun cele două personaje, desfrâul sexual într-un sens, năzuința spre dreptate, absolut și libertate, în celălalt.

„Don Giovanni” ideat de Andrei Șerban la Opera Națională București rămâne un teritoriu complex de reflecție. De văzut neapărat.

* (Foto Paul Buciuta)